

УДК 378.126.001.76

О. КОВАЛЬЧУК

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті здійснено аналіз наукових підходів щодо визначення сутності понять “інновація”, “управління”, “інноваційна діяльність”, “управління інноваційною діяльністю”. Виокремлено основні принципи, які сприяють ефективному управлінню інноваційною діяльністю викладачів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, управління, управління інноваційною діяльністю.

Постановка наукової проблеми та її значення. Тенденція до зміни парадигми управління в Україні, необхідність якої теоретично обґрунтована в державних постановках і документах, була органічно пов'язана із радикальними перетвореннями і реформуванням усіх чинників життєдіяльності. Освіта – це один із найважливіших соціальних інститутів, що забезпечують культурну наступність поколінь і готовність людини до виконання соціальних і професійних ролей. Особливості системи освіти сьогодення полягають у тому, що її реформування відбувається на фоні високої динаміки змін у суспільстві та запровадження інноваційних технологій. У таких умовах проблема управління інноваційною діяльністю у закладах освіти стає актуальною.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчать, що пошук шляхів удосконалення управлінського процесу на різних рівнях діяльності освітніх організацій стає актуальною проблемою сучасного менеджменту в освіті. Протягом останнього століття в усіх високорозвинених країнах активно розвивалась теорія освітнього менеджменту, а починаючи з 50-х років ХХ століття – теорія інноваційного менеджменту. Проблеми освітнього менеджменту розглядають як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці педагогічної та психологічної науки. Зокрема, проблему професійно-педагогічної підготовки керівників системи освіти досліджують Н. Кузьміна, Ю. Кулюткин, І. Підласий, М. Поташник. Проблеми оптимізації діяльності навчальних закладів у контексті удосконалення освітнього менеджменту розробляють В. Олійник, В. Симонов, Л. Карамушка, О. Капітанець. У роботах Л. Ващенко, Л. Даниленко, Н. Краснокутської розкриті теоретичні аспекти інноваційного освітнього менеджменту.

Мета статті – узагальнити основні теоретичні аспекти та визначити базові принципи інноваційного менеджменту у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Менеджмент інновацій як складова загальної теорії менеджменту виник у період активного розвитку ринкових відносин та науково-технічного прогресу ХХІ століття. Характерними рисами його є принципова інноваційність, орієнтована на кардинальні перебудови увіх сфер суспільного життя, та якість освітніх систем.

Теорія менеджменту розвивалася понад сто років і пройшла періоди від жорстко детермінованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління до демократичного й гуманістичного, коли враховуються інтереси всіх учасників управлінського процесу.

У зарубіжній літературі розвиток теорії управління соціальними системами представлений різними “школами”: наукового менеджменту – Ф. Тейлора, адміністративно-бюрократичною – А. Файола, людських відносин – Е. Мейо, емпіричною – Д. Друкера, поведінкових наук – К. Арджиріса, Л. Лайнкерта, ситуаційною – В. Моклера, управління в умовах демократії – Дж. Коула і А. Горца, управління на засадах інновацій та інвестицій – М. Портера.

Особливого значення у другій половині ХХ ст. набув новий напрям менеджменту – інноваційний менеджмент, в основу якого покладена теорія конкурентної стратегії М. Портера.

Розвиток теорії управління освітою у сучасній психолого-педагогічній науці викликав безліч трактувань цього явища. Так, у вітчизняній теорії управління проблема інноваційного менеджменту відображена у наукових доробках В. Кременя, Є. Павлютенкова, В. Крижка, В. Коростильова, Л. Даниленко, Л. Ващенко.

У своїх дослідженнях С. Ільєнкова характеризує інноваційний менеджмент як особливу сукупність принципів, методів і форм управління інноваційним процесом, інноваційною діяльністю. Як один із напрямів стратегічного управління інноваційний менеджмент розглядає І. Герчикова. П. Завлін – як науку та мистецтво управління інноваціями; Ф. Балабанова та Н. Краснокутська – як механізм управління інноваціями, інноваційними процесами, інноваційною діяльністю.

На думку Л. Даниленко, інноваційний менеджмент в освіті слід розглядати як менеджмент освітніх інновацій, який є складовою загального менеджменту і характеризується процесом цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, в результаті якого відбувається не лише якісна зміна об'єкта управління, але й підвищується рівень його конкурентоспроможності через постійне залучення інвестицій на розвиток і впровадження інновацій [4, 11].

Дослідження управління інноваційною діяльністю вимагає насамперед з'ясування сутності поняття “інновація”. Термін “інновація” (з англ. innovation- нововведення) утворено з двох словосполучень: лат. “novatio” – новизна, новація, оновлення, заміна і англ. префікса “in” – в. Основоположником поняття вважається австрійський вчений Й. Шумпетер, який у першому десятилітті ХХ ст., у праці “Теорія економічного розвитку” виділив п'ять нових комбінацій змін у розвитку, а саме: використання нової техніки, технологічних процесів, нового ринкового забезпечення виробництва; впровадження продукції з новими якістьми; використання нової сировини; зміни в організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення; поява нових ринків збуту.

Сучасні вітчизняні дослідники (І. Бех, Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Мадзігон, О. Савченко, С. Максименко, В. Паламарчук) під інновацією розуміють “оновлення, новизну, зміну”, стверджуючи, що педагогічні інновації є носіями духовної та інтелектуальної перспективи розвитку України. Сутність даного явища дослідники пов'язують із реформами і покладають на нього великі надії, оскільки знання, які лежать в основі нової ідеї, завжди виступали рушійною силою прогресу.

Л. Даниленко розглядає інновації як новостворені або вдосконалені технології навчання, виховання, управління, які істотно змінюють структуру і якість освітнього процесу [4]. П. Завлін вважає, що управління інноваційною діяльністю – це “формування цілей інноваційної діяльності, планування інновацій, організація роботи та контроль за здійсненням інновацій” [5, 60]. Л. Пономаренко ототожнює управління інноваційною діяльністю з інноваційним менеджментом, даючи стисле визначення управлінню інноваційною діяльністю: “воно є предметом інноваційного менеджменту” [9,6]. І. Лебедева трактує визначення управління інноваційною діяльністю як “... процес впровадження інновацій, діяльність органів керування її фінансування наукових досліджень і розробок” [7,24]. Погоджуючись із вищезазначеними твердженнями, ми вважаємо, що управління інноваційною діяльністю слід розглядати як діяльність, яка передбачає діагностування, прогнозування, планування, організацію, мотивування та контроль з метою досягнення соціального, економічного, науково-технічного ефекту.

В рамках аналізу теоретичних аспектів менеджменту освітніх інновацій доцільним вважаємо розглянути принципи даного процесу.

Традиційна система принципів, що відображає організаційно-виробничу сторону управління в освіті, була істотно доповнена при впровадженні ідей педагогічного менеджменту в практику освітніх установ.

З позицій педагогічного менеджменту Ю. Конаржевським виділені наступні управлінські принципи: принцип поваги і довіри до людини; принцип цілісного погляду людини; принцип співпраці; принцип соціальної справедливості; принцип індивідуального підходу в управлінні; принцип збагачення роботи педагога; принцип особистого стимулювання; принцип консенсусу; принцип колективного ухвалення рішення; принцип цільової гармонізації; принцип горизонтальних зв'язків; принцип автономізації управління; принцип постійного оновлення [6, 55].

В умовах реалізації менеджменту освітніх інновацій, як вважає Л. Даниленко, цей перелік потребує доповнення принципами гуманізму, демократизму, національної спрямованості, інноваційності, оптимальності.

Розкриємо зміст пріоритетних наукових принципів інноваційного менеджменту у вищій школі.

Новий підхід до системи освіти ґрунтується на принципі гуманізму, в основі якого лежить філософська теорія гуманізму, яка сприяє розкриттю людини як унікальної цілісної особистості, що розвивається у процесі активної самореалізації свого творчого потенціалу в системі взаємодії з іншими людьми, передбачає формування гуманних стосунків між ними.

У сучасному світі принцип гуманізації соціальних систем (у т.ч. соціально-педагогічних до яких відносяться заклади і установи освіти), згідно з гуманістичною психологією, розкрили у своїх працях А. Маслоу, К. Роджерс [8]. На їхню думку, цей принцип в управлінні реалізується за умов: забезпечення партнерства у спільній діяльності членів адміністрації, створення умов для активної участі всіх учасників процесу у постановці, обговоренні та вирішенні актуальних питань життєдіяльності організації; врахування індивідуально-психологічних особливостей працівників (рівня їх професійної підготовки, творчого потенціалу, потреб, інтересів, життєвих планів, здібностей, особливостей темпераменту, характеру); забезпечення умов зростання працівників, їхнього самовираження).

Науково-педагогічні основи принципу демократизму в управлінні освітою розроблені у працях вітчизняних науковців, зокрема, В. Бегей, Л. Даниленко, Н. Островерхова. Ми погоджуємося з точкою зору цих дослідників, що даний принцип має складові, загальні для всієї системи освіти: залучення широких верств населення до розв'язання актуальних проблем навчання, виховання і розвитку особистості; відмова від командно-адміністративного стилю та методів керівництва педагогічним, учнівським і студентським колективами; чітке дотримання законів, правових та моральних норм поведінки учасників навчально-виховного і управлінського процесів; забезпечення умов розвитку творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу; розширення громадського контролю та самоконтролю в діяльності закладів і установ освіти; упровадження демократичної виборчої системи в усіх ланках системи освіти; забезпечення гласності і вибору в діяльності закладів і установ освіти; активне впровадження учнівського і студентського самоврядування.

Принцип національної спрямованості в управлінні відображає визнання педагогічними працівниками ідейного багатства народу, його морально-естетичні та етнічні цінності, трансформовані у засобах народної педагогіки, принципах, формах та методах їх реалізації; систематичну виховну діяльність родини, громадських навчально-виховних закладів, організацій, установ [2, 192].

К. Ушинський стверджував, що кожен народ має свою національну систему виховання, яка реалізується в національній системі освіти, покликаний виховувати носіїв і діячів рідної культури.

Реалізація принципу інноваційності в управлінні розкривається через критерії конкурентоздатності та інвестованості.

Система конкурентоздатна, коли вона володіє резервом можливостей власного розвитку, має потенціал "цінностей", який піднімає її на вищий рівень та надає переваги відносно інших систем. Вітчизняні дослідники (Л. Ващенко, Л. Даниленко) виділи-

ли основні конкурентні переваги, які мають місце в освіті, а саме: включення освітніх організацій у систему правових та фінансових відносин; наявність власної ресурсної бази; наукове управління; застосування інновацій; постійний моніторинг і маркетинг; залучення інвестицій; створення умов особистісного та професійного зростання.

Принцип інноваційності характеризується в теорії як наявність у керівника спрямованості на необхідність постійного оновлення освітнього процесу внаслідок застосування освітніх інновацій та інвестицій і забезпечується відповідними організаційно-управлінськими, фінансово-економічними та психолого-педагогічними змінами. Реалізація цього принципу в управлінні вносить якісні зміни до всіх складових освітнього процесу.

За визначенням М. Поташника, поняття "оптимальний" трактується як найкращий з точки зору визначених критеріїв, найкращий для конкретних умов, найкращий з декількох конкретних можливих варіантів. Базовими основами принципу оптимальності інноваційного менеджменту є диференціація, комплексність та індивідуалізація. Ми погоджуємося з думкою Л.Даниленко, що досягнення оптимальних результатів в управлінні можливе і за умов, коли у вироблені та прийнятті рішень передбачається участь усіх членів колективу, визначеною мірою відповідальності кожного [4,21].

Представлені вище принципи системні – для здійснення ефективного управління кожен з них "працює" тільки за умови, якщо інші, взаємопов'язані з ним, також виконуються.

Висновки дослідження та перспективи подальших розробок. Проведений аналіз поставленої проблеми дозволяє стверджувати, що успішне функціонування сучасної вищої освіти в Україні неможливе без створення ефективного системи інноваційного менеджменту, що має на меті підвищити якісні показники усіх видів її діяльності – учбово-організаційної, навчально-методичної, науково-дослідної та виховної. Продемонструвати стабільність та конкурентоспроможність високої якості освіти вищому навчальному закладу дозволяє розробка ефективних програм його розвитку на основі принципів інноваційного менеджменту, що передбачає створення необхідних умов для ефективного функціонування усіх компонентів освітньої системи.

Перспективу подальшої розробки шляхів удосконалення інноваційного менеджменту в системі вищої школи вбачаємо у дослідженні розвитку та упровадження управління інноваційною діяльністю викладачів вищої школи на рівні навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. М. *Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: монографія.* / Л. М. Ващенко. – К.: Тираж, 2005. -380с.
2. Гнатюк В. М. *Управління системою національного виховання учнів: монографія* / В. М. Гнатюк. – К.: Вид-во "Сталь", 2001. – 300с.
3. Даниленко Л. І. *Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія.* / Л. І. Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 85с.
4. Даниленко Л. І. *Інноваційний освітній менеджмент.* / Л. І. Даниленко. – Навчальний посібник – К.: Главник, 2006. – 144с.
5. Завлин П. Н. *Основы инновационного менеджмента: Теория и практика : учеб.пособ./* П. Н.Завлин. – М.: ОАО "Издательство Экономика", 2000.- 475 с.
6. Конаржевский Ю. К. "Что нужно знать директору школы о системном подходе." / Ю. К. Конаржевский. – Челябинск: ЧГПИ им.А. Горького 1986. – с.54-56.
7. Лебедева І. Б. *Інноваційний менеджмент: навч. Посібн./* І. Б. Лебедева, Л. П. Касянова, О. В. Новак. – Алчевськ: ДГМГ, 2004. – 205с.
8. Маслоу А. *Самоактуалізація личности и образование/* А. Маслоу, К. Роджерс/ пер.с англ.Г.А. Балла; И-т психологии АПН Украины.-К.: Донецк, 1994. – 52с.
9. Пономаренк Л.А. *Інноваційний менеджмент: курс лекцій/* Л.А. Пономаренко, В.А. Паламарчук. – К.: Вид-во національного авіаційного університету "НАУ - друк", 2009. – 80с.

Ковальчук О.

Волинський національний університет імені Лесі Українки, г. Луцьк, Україна

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ
В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Осуществлен анализ научных подходов к определению сущности понятий “инновация”, “управление”, “инновационная деятельность”, “управление инновационной деятельностью”. Выделены основные принципы, которые способствуют эффективному управлению инновационной деятельности преподавателей вузов.

Ключевые слова: *инновации, инновационная деятельность, управление, управление инновационной деятельностью.*

Kovalchuk O.

Volyn National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF INNOVATIVE ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION

The article aims at a disclosing the scientific approaches to the determination of the concepts' nature of “innovation”, “management”, “innovative activity”, “management innovative activity”, at analyzing the main principles of educational management and their effective practical application.

Keywords: *innovation, innovation, management, management of innovation.*